

Соціально-економічні і історико-педагогічні аспекти становлення і розвитку організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації учителів у Німеччині (XVIII-XXст.)

Статтю присвячено дослідженню соціально-економічного і історико-педагогічного аспекту становлення і розвитку організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації учителів у Німеччині (XVIII-XXст.)

Ключові слова: навчальний процес, вчитель, метод навчання, система освіти, підвищення кваліфікації

Під поняттям процесу навчання слід розуміти тісну співпрацю між учителем і учнем, що спрямовується на досягнення завдань освіти. В свою чергу, навчальний процес – це поєднання усіх складових навчання. Сюди належать: викладач, засоби і методи якими він користується, учень, який виконує роботу будучи під керівництвом учителя на уроці, чи виконуючи самостійну роботу вдома, технічні засоби та наочність, для забезпечення високої ефективності навчання. Процес навчання складається з двох процесів, які тісно взаємопов'язані — викладання й учіння. Це динамічна співпраця учителя і учня, результатом якої являється всебічно розвинена і вихована особистість. Для досягнення усіх поставлених у процесі навчання цілей, потрібно грамотно організувати процес навчання, враховуючи індивідуальні особливості, вміння знайти підхід і зацікавити кожного.

Запорукою становлення особистості являється освіта високого рівня. Для забезпечення високої якості освіти педагог мусить не припиняти і своє власне навчання. Вчитель знаходиться завжди під прицілом учнів, батьків, колег. На ньому сконцентрована увага багатьох і тому вчитель повинен мати високий рівень знань щоб бути розвиненішим за інших.

Отримана ним освіта — це фундамент, на який можна покласти в процесі постійного удосконалення своєї майстерності і поповнення багажу власних знань. Високий рівень кваліфікації вчителя — це запорука якісної професійної діяльності, від якої залежить економічне піднесення держави і кожного громадянина в цілому. Протягом усього трудового шляху педагог повинен сумлінно трудитися над удосконаленням рівня своєї майстерності. Цьому може сприяти спеціально розроблена і організована система підвищення кваліфікації учителів. Ця система, а особливо навчальний процес уже сформованих спеціалістів, повинен бути організованим таким чином, щоб кожен вчитель міг постійно удосконалювати і поновлювати свої знання протягом всього часу своєї діяльності. Цей факт став рушійною силою для удосконалення і модернізації системи післядипломної підготовки вчителів і організації навчального процесу в цій системі у нашій країні. Добре сформована система освіти робить можливим виведення України на новий європейський рівень. Це призводить до

---

⁵⁵ Руденко Іванна Анатоліївна, аспірант; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

необхідності дослідження зарубіжного досвіду провідних європейських країн в організації навчального процесу післядипломної освіти для вивчення нових тенденцій, запозичення ідей корисних для вітчизняного процесу підвищення кваліфікації вчителів. В останнє десятиліття в усіх високорозвинених країнах відбувається модернізація процесу підвищення кваліфікації вчителів, що призводить до реформування і удосконалення і його процесу навчання. За приклад можна взяти модель цього процесу в Німеччині, ця країна є гідним членом Європейського Союзу. Для якісного дослідження сучасних тенденцій в становленні навчального процесу підвищення кваліфікації вчителів Німеччини, потрібно зазирнути до першоджерел і прослідкувати розвиток цього процесу із самого початку.

Становлення і розвиток організації навчального процесу, що лежить в основі системи післядипломної освіти педагогів має дуже багату історію і перш ніж досяг сучасного вигляду пройшов довгий шлях у своєму історичному формуванні.

Такі німецькі вчені як Х. Альтріхтер [1], М. Гейзе [2], Р. Фур [3], Р. Хамахер [4], М. Керрес [5], які досліджували історичний розвиток системи післядипломної педагогічної освіти в Німеччині, стверджують, що поняття післядипломної освіти з'явилося в Німеччині в середині XVIII століття. Фактор, що зумовив цю появу – це прагнення народних вчителів підвищити свою професійну компетентність і поглибити знання, так як в цей час вчителі народної школи, як правило, не мали спеціальної підготовки. Вирішення даної проблеми пришивидшувалось завдяки створенню спеціальних організацій шкільних вчителів. Запорукою успіху навчального процесу були інструкції, які передбачали всі найменші дрібниці відносно життя і освітньої діяльності педагогів. Згідно з цими інструкціями кожен вчитель був зобов'язаний відвідувати уроки своїх колег, спілкуватися один з одним і щомісячно відвідувати педагогічні ради. Також саме у XVIII столітті контроль над школами переходить до рук держави і більше не залежить від церкви.

У 1716-1717 рр. в протестантській Пруссії була впроваджена освіта, яка була обов'язковою і цей факт був викладений в документі «Загальні правила відносно початкових шкіл». Цей документ підкреслював важливість сумлінності і кваліфікованості вчителя, який стане основною вимогою для хорошої школи. Перевірка вчителя перед прийняттям на роботу відбувалася за допомогою державного іспиту, який потрібно було скласти, а потім для закріплення пройденого матеріалу, багато вчителів мали змогу відвідувати курси продовження освіти.

Система підвищення кваліфікації педагогів в Німеччині відноситься до одної з найстаріших. Вже у XIX столітті вчителі у Німеччині почали цікавитися зборами, на яких вони мали змогу поділитися досвідом, оцінити організацію навчального процесу, а також вирішити фахові проблеми. Все це дало початок утворення учительських спілок. Наприкінці XX століття, зважаючи на стан соціокультурної ситуації у країні, питання щодо підвищення кваліфікації і організації навчального процесу набули значної важливості.

Професія вчителя стала більш затребуваною і визнана у Німеччині самостійною після проголошення Німецької імперії (1872 р.). В період тогочасного економічного піднесення прагнення суспільства до розвитку зросло і дало поштовх до виникнення великої кількості навчальних закладів, які потрібно було забезпечити новими кваліфікованими педагогічними кадрами. Саме тому виникає глибока необхідність в удосконаленні не лише системи підготовки педагогів, а й в удосконаленні навчального процесу вже сформованих фахівців.

Робота німецького дослідника Є. Клера «Історичний розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів в Німеччині до 1945 року» змальовує прагнення вчителів університетів до постійного удосконалення своїх первинних знань. Союзи вчителів, які виникали в цей період загострювали свою увагу на обговоренні проблем пов'язаних з організацією навчального процесу і рівнем підготовки учнів [6].

В XIX столітті об'єднання вчителів і університети ставили за мету поглиблення і удосконалення вже набутих знань в процесі навчання здобуття кваліфікації. В цей період зростає кількість вчительських семінарій, які спеціалізувались на підготовці народних вчителів, що призвело до кількісного збільшення і самих народних вчителів. Найбільш вагомою постаттю у розвитку педагогічної освіти Німеччини виступає А. Дістервег, завдяки своїй діяльності і низкою написаних робіт посилив увагу навколо процесу підготовки вчителів народних шкіл. Найбільш значуща його праця

« Керівництво освіти німецьких вчителів» («Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer») (1835 р.) [17]. Ф.А.В. Дістервег підкреслював, те що в досягненні успіху у вирішенні задач освіти, в рівні підготовки вчителя та зв'язку методів навчання з особливістю предмета, головну роль відіграє особистість вчителя. На думку педагога, вчитель повинен бути хорошим керівником, керуючи

процесом навчання повинен викладати матеріал жваво і спонукати до розумової діяльності, щоб хід уроку захоплював і щоб учні завжди відчували прогресуючий рух вперед. Хороший вчитель повинен придержуватися своєї власної думки, мати непорушні принципи і ні в якому разі не відходити від них. Для того щоб вчителя поважали він має бути не лише суворим і вимогливим, на сам перед він має бути справедливим, виховуючи в учнях наполегливість, прагнення до пізнання нового і бажання подолати усі труднощі, які зустрічаються на їхньому шляху. Німецький педагог відводив особливе значення процесу самостійного навчання вчителя. [7, 54].

У ХХ столітті питанню щодо підвищення кваліфікації і удосконаленню цього процесу стала приділятися особлива увага. В цей час почали діяти детально розроблені програми, які були націлені на підвищення кваліфікації педагогів або здобуття ними додаткової кваліфікації.

Встановлення фашистської диктатури в Німеччині стало причиною зупинки процесу розвитку німецької школи, росту професійної кваліфікації її педагогів. Усі вчительські товариства, спілки, об'єднання були заборонені. Будь-які прояви самостійності й творчості педагогів були просто небезпечними. Асигнування на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів були припинені.

У 60-х для вирішення освітньої роботи на місцях почали створюватися педагогічні кабінети. У 1970 р. була запроваджена курсова система підвищення кваліфікації вчителів. Аналіз робочих планів курсів підготовки вчителів та програм для вчителів різних категорій свідчить про те, що новоутворена система підвищення кваліфікації і процес навчання вчителів у НДР були направлені в першу чергу на вирішення проблеми їх політичної освіти, а вже потім на удосконалення їх фахового рівня. Підтвердженням цьому може служити той факт, що, наприклад, програми курсової системи підвищення кваліфікації для всіх категорій учителів, які, до речі, розроблялися Центральним інститутом ПКВ, обов'язково склалися з трьох блоків: курсу марксизму-ленінізму, курсу педагогіки і психології і курсу методики викладання фахових предметів. Причому, на перший блок відводилося не менше 40 % навчального часу. Аналіз системи післядипломної освіти у ФРН свідчить про інтерес, піклування і належне фінансування її з боку боннського уряду. Система післядипломної освіти у ФРН розглядалась як засіб реалізації здійснюваної урядом державної політики в галузі освіти і не тільки в ній. Учителі в ФРН розглядаються як ініціатори і учасники всіх нововведень, і одночасно як втілювачі і реалізатори їх на місцях. Така ідея мала вирішальне значення, оскільки будь-які вдосконалення змісту, форм чи методів роботи окремої школи, як правило, вимагають зміни в діяльності всіх педагогічних кадрів цього закладу. Так виникла тенденція створення системи післядипломної

освіти вчителів, пов'язана з безпосередньою участю всіх членів педагогічного колективу у розробці куррикулум 11 своєї школи [8].

У середині 70-х років ХХ століття у ході навчального процесу почав широко поширюватись такий метод навчання як тренінг (Lehrertraining), як особлива форма підвищення кваліфікації у Німеччині.

А.Турчин зазначає, що систематизація методик проведення тренінгів здійснена вчителями-психологами В. Мутчеком і В.Паллашем, вона є універсальною і відтворює повний ряд навчальних заходів всередині педагогічного колективу: а) рольові ігри, б) ситуативно-рольові ігри, в) розв'язання та вирішення конфліктних ситуацій конфліктних ситуацій, аналіз специфіки спілкування з керівництвом, колегами, батьками, зняття стресу, а також зібрання регіональних груп для обміну досвідом [9, 169].

На сьогодні ФРН складається з 16 земель, а 5 із цих земель приєдналися лише у 1990 році. За Конституцією ФРН, загальний контроль за освітою має право проводити держава, цей контроль проводиться через Міністерства науки і освіти, Наукової ради, Комітету з наукових досліджень і питань освіти, Ради з питань освіти. У сфері підготовки вчителів і підвищення їх кваліфікації кожна земля має свої власні правові документи. Ряд цих документів достатньо широкий від відповідних законів про підготовку вчителів – до різних регулятивних актів. Зокрема, це такі документи:

Концепція додаткової державної підготовки вчителів у Баден-Вьотенберзі; опублікована 26 березня 1980 р.;

Закон про підготовку вчителів у Баварії від 29 вересня 1977 р.; поправки до закону внесені 23 липня 1993 р.;

Закон про підготовку вчителів у Берліні від 13 лютого 1985 р.; поправки до закону внесені 26 січня 1993 р.;

Закон про підготовку вчителів державних шкіл у землі Бремен від 2 липня 1974 р.; поправки до закону внесені 18 вересня 1990 р.;

Закон про школу міста Гамбурга від 17 жовтня 1977 р.; поправки до закону внесені 26 червня 1989 р.;

Загальні правила діяльності директорів шкіл, учителів і вихователів у землі

Гессен від 19 березня 1981 р.;

Декрет про підготовку вчителів державних шкіл у землі Мекленбург-Померанія від 9 липня 1981 р.;

Закон про школу Нижньої Саксонії від 27 вересня 1993 р.;

Закон про підготовку вчителів державних шкіл у Північній Рейн-Вестфалії від 23 червня 1989 р.;

Закон про школу у Рейнланд-Пфальц від 6 листопада 1974 р.; поправки до закону внесені 17 березня 1992 р.;

Закон про підготовку вчителів в землі Саарленд від 12 липня 1978 р.; поправки до закону внесені 22 січня 1992 р.;

Закон про школу в Саксонії-Анхольд від 30 червня 1993 р.;

Указ про кар'єру державних службовців у Шлесвіг-Гольштен від 21 травня 1981 р.;

Закон про школу в землі Тюрінгія від 6 серпня 1993 р. [10, 115-116].

В землі Північній Рейн-Вестфалія участь в організації навчального процесу підвищення кваліфікації вчителів на внутрішньошкільному рівні беруть модератори, які надаються Земельним Інститутом ПКУ. Саме в цьому інституті проводиться підготовка і перепідготовка модераторів. Двічі на рік для них проводяться тренінги за «Моделлю Мутчека». Цей тренінг виражається у тому щоб шляхом аналізу допомогти вчителю самостійно виявити свої помилки і знайти шлях до їх вирішення. За допомогою цього тренінгу учасники перевіряють і зіставляють із шкільною діяльністю логіку і модель поведінки педагога. Одночасно розробляється план навчання і поведінки школяра. Для злагодженого процесу навчання з педагогами модераторам допомагають різні допоміжні матеріали — «Мануали для модераторів». Сюди відносяться різноманітні вправи, завдання, методики та ситуації для їх вирішення. Фінансову сторону, що пов'язана з роботою модераторів беруть на себе спеціальні служби федеративних земель [8, 112].

Наприкінці 90-х років Німеччина вступає у новий етап розвитку вищої освіти. Величезні перспективи відкриває перед Німеччиною процес європейської інтеграції, який передбачає створення загальноєвропейських інтелектуально-освітніх та науково-технічних умов. Дата підписання Болонської декларації являється початком створення європейського простору вищої освіти. Підписання декларації мала на увазі обов'язкове корегування національних освітніх систем для відповідності нормам прописаних для усіх учасників процесу. Цей факт передбачав реформування навчального процесу, сюди ж належить і післядипломна підготовка вчителів у всіх країнах-учасниках до яких за угодою відноситься і Німеччина.

Література

1. Altrichter H., Lehrerfortbildung als Sicherung und Ausbau des Erfahrungswissens von Lehrern: Reihe sozialwissenschaftlicher Materialien // H. Altrichter Lehrerfortbildung. Konzepte und Analysen. Materialien zur Fortbildung der Gymnasiallehrer. 1984. — Heft 4. — S. 62 – 85.
2. Heise M., Professionelles Lernen jenseits von Fortbildungsmaßnahmen // M. Heise Zeitschrift für Erziehungswissenschaft. — 2007. — Heft 10 (4). — S. 513 – 531.
3. Fuhr R., Lehrerfortbildung zwischen Professionalisierung und entschulden Lernen // R. Fuhr Die Deutsche Schule. — 1980. — Heft 72 (11). — S. 668-675. 170. Fuhrmann E. Lehrerfortbildung in den neuen Bundesländern. Vom Wunsch-baren zum Machbaren. Erziehungswissenschaft in den neuen Bundesländern E. Fuhrmann. — Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1997. — 320 S.
4. Hamacher P., Aufgaben der zentralen Einrichtung des Landes Nordrhein-Westfalen für die Lehrerfortbildung // P. Hamacher Bildung und Erziehung. — 1980. — Heft 33 (4). - S. 289-291.
5. Kerres M., Wirkungen und Wirksamkeit neuer Medien in der Bildung // M. Kerres Internet: <http://mediendidaktik.uni-duisburg-essen.de/files/eq-wirlamgen-kerres.pdf> (Stand: 14.10.2007).
6. Cloer E., Geschichtliche Entwicklung der Lehrerfortbildung in Deutschland bis 1945 E. Cloer // Institutionalisierte Lehrerfortbildung. Konzepte, Modelle und ihre Praxis. — 1980. — Heft 8. — S. 13 – 37.
7. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения [Текст] // А. Дистервег. — М.: Учпедгиз, 1956. — 956 с.
8. Поліщук В., Післядипломна освіта вчителів Німеччини ст./ В. Поліщук. — [електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2298/1/politchuk.pdf>
9. Турчин А.І. Підготовка вчителів для закладів професійної освіти у Німеччині: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. — Тернопіль, 2003. — 284с.
10. Синенко С.І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина): дис.. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і

методика професійної освіти” / Синенко Світлана Іванівна; Центр. інститут післядипломної пед. освіти АПН України – К., 2002. – 183 с.

Rudenko I.

Social-economic and historical-pedagogic aspect of establishment and development of educational process in the system of teachers training in germany (xviii-xx centuries)

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

The article enlighten the ways of historical and social-economic aspect of establishment and development educational process wich lies in the system of teacher training in Germany during the period of the XVIII - XX centuries.

Keywords: *educational process, teacher, method of training system of education, training*